

ОЛОЃУ – ОБЈЕКТИВ НӨНГҮӨ

Алтынны 12 күнүгөр улус кишинер "Айыгы" Культура уюна духу-бунас кишини быыстанка-саалатыгар билиннээх фотожурналист, Саха Республикаһын баччэтин туйгуна, Еремей Порядин аатынан республика журналистарын союуһун биирһиһиһтин лауреата, "Гражданский кибизн" балла хаһаайына Петр Семенович Оконешиников хаартыскаларын быыстанката уюна "Якутия: люди и алмазы" дигэн сана тахсыбыт фотоальбом кишиниһин президентиниһа быһаһына.

П. С. Оксеновичков 1952 сыллаахха от айыа 29 күнүгэр Чурапчы салыныытыгар төрөөбүтү. Петр Семенович каартчыскай түһүрүмүгэ оскуулаах үөрөнөр сыһырыттан дьарыктаммыта. Советскай Армия кэжээтнөр сулуусууланан кэлэрт, таппар дьарыктын сыһыт сайыннарар сыллаах Чурапчытаагы олох-дьаһах комбинатыгар фотохудалыан үлүр юурибүтэ. Балдарын киэп куоратыгар Уфага каартчыскай түһэрөр анал ийдэр үөрэтип фотожурналист диилэсүн ыбыта. Улууастаагы "Сага олох" хаһыакаа фотокорреспондент быһыытынан айымньылаахтык үлэстэбэ. Төмүрүмүк, айымньылаахтык үлэлиир журналистэ таба көрөт 1989 сыллаахха "Кыым" хаһыакаа үлүр атырбытыгар.

1994 сылыаахха республика бастаахы Президент М. Е. Николаев бөлгөрүтүлүшү Саха информациялай агентствотар (ЯСИА) фотокорреспонденттэрин үлэр көрбүтэ. Күн бүгүн Петр Семенович үрдүк профессиональнай таһымнаах, инновационнаах, үтүө суобастаах үлэһит быһыытынан республикага кээҥири биллэр, ыһаастар кээҥи. Фотокорреспондент быһыытынан республика салалатын үлэтин-хамнаһын, араас таһымнаах көрсүлүүлэрин, республика ис-тас өттүгэр дьахалыыһы сыйрыһарын республика, Россия идиэлтэлэр-төр-бүлүлэрэ средстволарыгар кээҥири сырдатар. Итинэн тэҥэ иһин "Саха Сирэ-Илэни" обществонно бөлгөрүтөөх чөлүөһүнүн, төрүөтсүөтүлүһүн бөлүөр.

II. С. Оюунпиевчүү уугуус социаль-но-экономический сайдлыгтар зэмлэрсэбиг үрдүк таахаарылаах үлэтин ийин, 60 саанан тулбулутуулан нибэстээн, уугуус Мууларын алтыншын II күндүзэри сессиял баахарылаах "Чурагтын улуууну Бичугутаах гражданин" аат нэгэрлэлбиг. Көбшө презентационгтар уонна быһы-тэһисин көрө уугуус, нэһинээк салалтатыт-тан, үбүлээр үлэһэбиг "Сага олох" редак-ция-сүлө, ортуугтан кырдаарылар дьэ-ри олоһун элбэти бириги хабаннаабиг. Мапа бааллар хоту дийду хуууну тааһаа-ра, сыйыи сийлиһүүт сыйһан сыйгыһы-тар, үрүг илгити дэлэсчөө бааннааһы-тар, техника арааһын баһааннабиг мөхөм-зэтордур, айыһабыт бааннаа туһага таа-һааччи алмаһын, көмүһү хосхоочулар куураһаһах үлэ, спортоннай кыйаһылар айыһага сыйлаһаһан дуоһунуу, о д а

тратил коллективизмтан, үсөккөбөт, улаанып-түөлбөтөгүн, о. д. а. муһунчулар Петр Семенович олохун, үлүстүн, "Якутия: люди и земля" инициативасынан Кэсеп бабына-тека сыйдырыскай В. А. Плеховога сыйдыры багыттырыскай.

Книганын "Коммул" нэвтрэлтэй 3000 ажлаарыгын Номхондирсан дурсгал "ДЭ-АЛ" бичээтний коллежеска таамагтарбыг 60х90 форматлах, 220 сүлжүүлэх, хэвлэл илчилснэртэй олус үрдүк хаагчистыг бэлдэхийг бичээтнэмтэй. Редактор – бичээтнэмтэйх журналист Борис Павлов. Дайныгын ондх версткатын Владимир Дойдунгов оморбул. Книгэ кэмпэтер Борис Павлов "Дээрм Петр Окунининин туһунан" дин илгэ-илгэрэ тэснэлэн суурибул. Илгэ-илгэрэснэ хэвлэлтнэмтэй туһарор буулдхуулуул дин илгэснэ: "Хаартыска-нан үлүхүйүүм бэлдх кыластан саргал-мэглэ. Уус-урам самодельность хорүү-конкурсугар Кун Дырибинэ үлгэл аарм-ын фотоаппаратын биресмэлтнэмтэй-ним, олгон ыла туһарор буулдхуул. Улард фотограф илгэснэ үрэнэ барабар ССКП райкомын илгэс секретара М. Е. Пермяков сүбэлдхитэ. Үөрөнүн фотожурналист буулдхуул" — дин илгэснэ илгэснэ илгэснэ.

Кыргыз-алыбым көрө аялдожого, Сажа-
быт сөзүн көрө айыгыртын тыйлаа" жерде
кызынын дыйбара, сатуул саянын "кезеи
салтыла, саман сапанын отурук куй-
аанын мүгөттох сыга, комуу күүнүн уо-
кузунга келерге дыйа. Оңгон дойдубут кы-
зыла-сүгөл, отурутун кырдагыштар дия-
ры отурун айтыл барыла кабылалыт. Ма-
на бааллар жоту дойду хошуун тааһагыта-
ра, сыйгай сепилерге сыйналар сыйгыш-
тар, үрүң илгичи даялдоочу кааныксы-
тар, тектика арпашын баһагыштар механи-
заторлар, айырабыт баанын туңага таһа-
раатчы алмааны, комуу хестоочулар
күүрээнтөөк үлэ, спорттанын кыйагылар
айырага сыйпалынган дукунуу, о д а

В.И. Илларионов, И.С. Окуневицких

ХИТЪЛЫММАТ ТҮТЭННЭРЭ

Быдытатта аһылылыыстар бастааннан эрдэр тыл эйиэт улууус баһылыгыт бастаы солбуууаччы В. И. Илларионов Петр Семенович Чурапчы улууһун патриота буолан туран торообут-үскэсбит дойдуттар мэлдьи көмөлөөбүтүн, сибиһин быһааты бөлөһүтэ, таһаарылаах үлктүн үрдүтүк сыаналаан, улуус Мунньага "Чурапчы улууһун Бочуотнаах гражданын" аатын илгириттэрин аары иһигинээрде, анал бэлэни аста, даһтабырамыына туттарда. Чурапчы нэһилиэгин баһылыга И. И. Окочешников нэһилиэк сайдыытыгар кыһарсыйт кылаатын учуоттаан Бочуотунай грамотаан наараадалаата, аймах, убай баһылыктан юбилергэ көмүтү, амарах сыһыанын иһин илгиртүк махтана. Тааста улууһун баһылыгыт бастаы солбуууаччы А. К. Бочуоров "Ирөөх музейин директора Н. Б. Попов Петр Семенович юбилер улуустарын кытары ыкса сиһэстээхтик үлэллэрбэр махталларын бисирдирэр, Бочуотунай грамота, бэлэх туттардылар. "Сага олох" калаһат редактор-директора А. А. Захаров юбилергэ өр сыт үлээсбит П. С. Окочешников үлэс ситиһилэринэн коллектив кини туттарыа этэр, билр сиһэстээхтик үлэллэрин, көмөлөөбүтүн иһин махтана, грамотаан наараадалаата, редакция бэлгэ бөлөһүтүн таһаарбыт юбилергэ бэлэх үлүдэ.

кылааска үөрөнөшү учуутала А.С. Чигини-
варова үөрөнө-өчүшүн ситиизилеринен ки-
зи тутарын, бу ситиизини юзи байлам
дулурузун, үлөз багытынан ситиизитин
балыкытот.

Билеттинка-саалытыгар Петр Семенович түһэрип таһаартабыт хаартыскалар туртурулдуһулар. Уксэ Чурапчы дьонун сэрэтэп, кинилэр үлэлэрин-хаһаастарын көрөһэллэлэр. Уруксу кэмиз түһэриһэбит буһуһулар сорохторо өтө охсо (черно-белый) да буһуһулар тустаах бырэмэ дьонун, кинилэр олохторун-дьаһахтарын, үлэлэрин көрдөрүлгүлөрүн улахан суһулалахтар. Оччоттору кэм саалаһааччылары И. П. Листиков, М. Е. Перовская, П. Г. Кирилица, С. И. Яковлев, о. д. а, театр артиһастара, оччуттар, механикатордур, ыһыһыһастар үлэлэр-хаһаастара объектыга нонуу хабыһыбыт. Билеттин кууруһунээх үлэ, сайдыа хаамыһыта өттөөх хаартыскаларга түһэриһэбит.

Петр Семенович Оксанаваас улуус даяалташтар, торообут улууһун дьону гар-сэргэлтэр «Улуу Бочуоттаах ҕражданна» аатын илгирбиттөрү, быһааһа тэриббиттөрү махтана, салтан күүһүнэҕэ тийбэриэн үлэлэргэ эркиндэ. Быһааһаҕа туруорулубут үлэлэрин мусайа бэлэхтэстэ.

Александр СЛЕПЦОВ

Аземаар украинскай үнгүүнү толоролор

Алтынны 7 күнүгэр "Всесоюзный день действия профсоюзной за достойный труд" дээн сурун бопшуроосаах муһунаах буолан ааста. Манна доһун үс 4 өрүтэ-эх-стандартын көрдүлэр. Ырытыстылар, санааларын атастыстылар. Бу күн сарсыннар "Аһылгы" КуоДСК "Добродоһуунан уонна үлэни уруйдуубут Олонхо дойдутун" дээн республикатаагы фестивал, бонатаагы көрүүтүн күрөө буолда. Барыта 4 улус кыттына ("Урагыч, Муга-Ханалас, Амма, Татта).

Алтынны 27 күнүтэр республикатаары профсоюз үлэбитерин күлө билиэтэрэ. Бу чэрчитинэн ирмиз:

Эх тэргэмтэрийн профсоюз-
тарын чилиннэрийн мун-
ан, улуус дшаалтатан аа-
табай саалтарар ааар
кэсэти, муннах аагы-
лына. Улуус баагыгын 1-
кы солбууачны В.И. Ила-
ринов, Чурагчы улуунун
үөрэх үлэнигэрийн идэлэх
сохотарын комитетын
председател Е.И. Давыдов,
улуус Муннагын предсе-
дателя В.В. Гуляев кытты-
ны ылыгтар. Вастагыты-
лан, үлэ кээсэлгээр сэтгэх
толору хаанаа турорууу.
Бу богуруоска пенсионнай
фонда наагылына В.С. Хре-
стофорова: "Хас бирдир
күнү үлэхин, үрлүс пен-
сиян хаагчылартар стра-
ховой көмүсэллэх бөлү-

буоларыгар би-
линггусттан кыһаллыахтаах-
на”, — диин иһитиннээрин
онордо. Иккисинэн, таһаа-
рыллыах үлэни өлөхтөөх
нэһиэннээхтэ; хааччылыы
оруттурса. Бу хайыскага Чу-
рапчытаагы Дьарыктаах
буолуу киинин директора
С.С. Осипов нэһиэннээх үлэ-
ни; хааччылыы туругутун би-
лэтиннээрдэ. Усунуһун, со-
циальнай эйгэ үлэһиттэри-
тэр биир түмсүүлэх үлэни
тэрийбэ. Төрдүһүнэн,
үлөһит социальнай
көмүскэллээх буолуутун
туруорсуу Манны Чурапчы
улуһун социальнай стра-
хование специалиһа В.П.
Филиппова, үлэ харыста-
быллыа специалиһа С.И. Ни-
китин тый эттиллэ. Семен

Ишанович: Үлэз тахсар ээлжинтэри суох гынар туһутар ээстимэлэххэ үлэ ыһтыллыхтаах. Инструктаһы ыалта үөрэтэн көрдөрүү тэһэ уонна кэмтэн кэмтэр тохтоло суох барыахтаах. Ону профсоюз үлэһиттэрэ хөтүөрүлүөхтөөхтэр. Тэрэлтэ салайааччыта предписание төлөрбөт түтүһүтөр суугунан эппиэттэр. Нормативнай акка, коллективнай дуоһабыр хас биридир тэрэлтэ үтөр ирдир. Тахсылаах үлэбит сөкүүһаах, харысхаллаах буолуһаах эрэ үлэ баар буолар", - диип ийиһинтэри олордэ. Түмүкэ В.И. Ишанов: "Ээр ыччаты тээ хаһайыстыбытар сыһыарыаы ситиһик сорукут буолар. Вэйбэст ийиһиттэрэ туох баар кыагы, көмөнү сөтөөхтүк туһаннахтаахпыт. Профсоюз үлэһиттэрэ бу үлэи хааччыйахтаахпыт, хас биридир үлэһит ыахтаахтык олохторун ситиһээхтээхтэ", - диир этэ. Бу күрдүк араас этиһэр, ыһтыллылар, туруорсуулар ийиридилэр, муһаах кыттылыахтара 4 өрүттөөх үлэ стандартыа туруорсар боротуокулугар күүдэстээхтэ, собуһаһырын биридир.

ларын уонна сомпролоһууларын сыһытар аналлаах "Доррдоһуунан уонна үлээн уруйдубут олоҕхо дойдутун" диэн республикатааҕы фестиваль зонатааҕы көрүүтүн күүрэр олут тэрээһиннээхтик, сэргэхтик ааста. Тэрилтэлэр элбэх нүөмэри бэлэмнээн кэниэр түрүөрдүлэр. Уран тарбахтаахтар ураты оҥоһуктары бэлэстэпкэлэрин тэрийдүлэр. Дьулуур сүбөтэ Судаарыстыбаннай тэрилтэлэр идиэлэх оҥистарын республикатааҕы комитетын кылаабынай специалиһа, дьулуур сүбө председатели О.П. Попова, Дьокуускай куорат культуратын салалтатын кылаабынай специалиһа, Саха республикатын культуратын туйгута А.А. Винокуров, Чурапчы улуусунан информацийнай-жестодическай кэни сүрүнүгүр специалиһа Саха Республикатын культуратын туйгута Г.Г. Макарова, Чурапчы улуусунан "Дыһарыккэ" ор үнүкү ансамблын салайааччыта В.А. Собаккин, 2-с №-дээх Чурапчы орто оскулатын музыкара учуутала Т.А. Петрова үлэстэтилэр. Быһастаһаны "Ай" народнай студия салайааччыта, Саха Республикатын культуратын үтүөдүк үлэһитэ В.Д. Пин-

литана, "Айыгы" Култура кювий муниципальный сакмастарга специализи АР. Института специализаттар. Септември 27 күндүз Дюку-укайга булар республика-таары фестивалыга кетер ичин улуустар бармаш кур-дук сөгөстөн, бөлөмөнөн келбяттер. Чуратгылар "Көйүү" поэзматин бына тардыктарга көрөмчүлөрү барышарын уйдатын кыла, Тагтай удуушун Дюхсодни дыбалаттын бабылыга, специализатга кытышы-ах ошукайга оройуттан туг-тулар, аммалар нурусттар соморлошууларыгар анзан украин нурустун үтүсүтүшүн бизмори кер-төттилер, маналар бизе кы-ыс орлоох Сергучевтар дати көргөткөргө толоруу-тулар "Сардана" ырыз на-рыптык ылдана. Дүүлүгүүр сүбө түмүкө улуус аанытган 2-3 түмө-ри талан, бинбирбид аал-тары нгөрдилөр Республика үрдүнөн кытышар фести-валыга, ураты үчүтэй түмөрддори талар сүүшүр-дөмөттө көрдөсө.

Илин згэр улуустара
талмалжаах дэсгүтүн баай,
мантын тэрилтэлэр икин
ардыларыгар ыгытдылар
күрөхтэр барыбытын
түмэллэр, үлэр күү тар-
дылар Ким түмүүтүлүк -
ол куустуох.

Нарына БУРЦЕВА

СҮӨНҮНҮ ХАМСАТЫҢА ИРДЭБИЛЛЭР

Хаагайыстыбаттан тахсар сүөһүгэ уонна дьэс кыһаларыгар ирдэбиллэр быраабылалар:

1. Хаагайыстыба сыстыганнаах ыарыһалартан ыраас буолуохтаах.

2. Сүөһү тахсарын иһинэ хаагайыстыба иһигэр 30 күн карантина, ол эбэтэр ветеринарнай специалист кэтэп көрүүтүгэр, анализтары ыларгыгар уода турар.

3. Сүөһүгэ хамсатыахха иһинэ булчуту ветеринарнай специалыста көрдөрөн баран, 1-кы №-дээх формалаах ветеринарнай сибидиэтэлистебэ улуус таһыгар тахсарыгар, улуус иһигэр 4. №-дээх формалаах ветеринарнай ыспыраатка толотторон ыларгыт ирдэбиллэр.

Уонна ыйылыбыт докумуоннар сүөһү доруобайлыгын, сыстыганнаах ыарыһалартан утары быһыылаларын, ветеринарнай лабораторияга хаана, саага чыпчылыбытын, атын хаагайыстыбага барыан сөлөөтүн туоһулууллар. Маны сэрэ нэһилиэк хаагайыстыбыннай кппгэттэн сүөһүлээрин туоһулуур ыспыраатка ирдэбиллэр.

4. Тизэи илдэр техникагыт сүөһүгэ тизэргэ табыстаах буолуохтаах: полуприцеп, прицеп муостата кэно, хайаһа суох, борбата сүөһүгэ эбэтэр уһуутаах этинтэрэ суох, үрдэтилибит буолар. Муостатыгар солломо, эһилкэ уода. тэлгэтиллэр, куэва бүрүөһүнэнэр. Улахан сүөһү тоботунан иһин дьэс бааһылар, кыра сүөһү, сибииһэ босхо холкутук сытар гыла тизэтиллэр. Уһун айагыга +30 ° С сылааска, -30° С тымпыла сүөһүгэ тизэи илдэр буолулар. Дьэс көрдөрүн клеткаларга эбэтэр аһаастарлаах түгэр бүтэи дьааһыстарга сымнаас олбохтоон хааһылар, куэвака 4 эрээтэн үрдүтэ суох дьааһыстар. Бир дьааһыска көтөр биер көрүтүлгэ хааһылар. Элбэх сүөһүгэ тизэргэ куэвака 2-3 отсектары (быастары) олоһулар. Айан б чаастан уһуур буоллаһа, сүөһүгэ аһылытын ылар хаагайыстыба хаачыйыахтаах. Айан көмүгэр илдэччи тохтоон сүөһүгэ уулытаахтаах, сыһы-

тыахтаах. Айан устатыгар сүөһү ыалдьар, эбэтэр эбэтэр өлөр түтэтигэр чугас баар нэһилиэк ветеринарнай специалыһтар көрдөрүлэр, биллэриллэр. Ол туһунан бу специалыст ветеринарнай сопроводительнай докумуонга бэлэтиир. Сүөһүгэ тизэбит транспорт ыраастанылар, дезинфекцияланылар.

5. Күһүн сүөһү хамсааһына элбигиринэн хаагайыстыбалар сүөһүлэрин сүтүктэнэллэрэ чаастатыларынан сибээстээн, барар сүөһүлэртин уопсай көстүүтүн, бачаэтин (анал бэлэтин) хаартыскага түһэрэн эбэтэр хас биридэн сүөһүгэ описытатан (дүһүннээн, бэлэтин суруйан) учаастаах ветеринарнай специалыстарыгар биерон ветеринарнай ыспырааткага сыһыаттараыт.

Идэһэ ирдэбиллэр ветеринарнай быраабылалар:

1. Идэһэ анаммыт сүөһү сыстыганнаах ыарыһалартан ыраас хаагайыстыбаттан тахсыахтаах, согуун (сибирский язва), хааһыртас (эмкар) курдук сыстыганнаах ыарыһалары утары эрдэ сэрэтэр быһыылары (вакцины) ылбыт, бруцеллез, лейкоз ыарыһаларга хаана бэрэбизеркаммит, туберкулезка чыпчылыбыт буолуохтаах.

2. Бааһынай, чааһынай хаагайыстыбалар өлөрө сүөһүлэрин, сибииһэлэрин өлөрүөхтэрин иһинэ (предубойнай осмотр) – өлөрө сүөһү доруобуйатын туоһулуур) уонна өлөрүтүгэр кэно ис органнарын (послеубойнай осмотр) ветеринарнай специалыһы ыһыран булчуту көрдөрүөхтээхтэ. Көрүү кэнигтэн ветспециалист акталаан, 250 грамм күнэт ылан лабораторияга микробиологическай, физико-химическай анализка көрүлэр, уонна ыйылыбыт ветеринарнай-санитарнай быраабылалар түмүктэринэн атыһылырга көнүлүгүр, экиит хааһыстыбалааһын туоһулуур ветеринарнай ыспыраатка суруллар, эсэс клеймо ууруллар.

3. Идэһэ анаммылар сүөһү доруобай буолуохтаах. Ыалдьар эбэтэр ылбыт эчэйиллэригэр өлөр турука килрибит сүөһүгэ (онно килриллэр: сыстыга-

на суох ыарыһалар, ыарахан эчэйиллэр, тохтуулар, уокка сибиилэр уода) лабораторнай чыпчылы уокка сибиилэр туһага турара быһаарыллар. Күһүлэн өлөрүлүбүт сүөһүгэ этигтэн 200-250 гр. лабораторнай чыпчылыга күнэт этигтэн ыһылар (буу-тунис өтүгтэн).

Маны таһынан:

– Ветеринарнай специалыска көрдөрбөккө өлөрө түбэлтэтигэр уонна ол эти атыһылырга сааннааххытына ветеринарнай көнүт ылбаккыт ол атыһылыгыт буолулар.

– Сибииһэ этин туттарарга хайаан да балык этигтэн (ол үөс тардарын аһыт өтүгтэн 200-250 гр.) трихинеллезка ыһылан чыпчылыллыахтаах. Трихинеллезка чыпчылыллыахтаах сибииһэ эт аһыла көнүлүмүт.

– Улуус иһигэр атыһылар экиит 4-с №-дээх ветеринарнай ыспыраатка бориллэр.

– Улуус таһыгар тахсар экиит 2-с №-дээх ветеринарнай сибидиэтэлистебэ суруллар.

4. Идэһэ көнүлүмүттөр маньык сүөһүлэр:

Сыстыганнаах ыарыһаларынан ыалдьыбыт сүөһү (сибирский язва, ботулизм, эмкар (хааһыртас), сүөһү чумата, бешенство уода).

Сибирский язваны утары вакцина ылбыт эбэтэр эмкары утары сыворотканан эмтэнэ сылдыбыт сүөһү эмтэммитин кэно 14 хонук ааһа илик буоллаһа быты, куйуктаны эмтиир пестиддэринэн эмтэһин эбэтэр профилактика быһыытынан туттуллубут, антибиотиктарынан эмтэһин кэнигтэн наставлениеларыгар ыйылыбыт болдьоро бүтэ илик түгэнигэр. Балыһынан, балык бордуукталарынан бүтэһик аһаты кэно 10 хонук ааһа илик.

Бу ыйылыбыт ирдэбиллэри чааһынай дьон, хаагайыстыба салайааччылары, төригтэлэр тутулат түтэнэригэр Российский Федерация "О Ветеринарии" сокуонун 18-с ыстатыатын кэспитэригэр аадылаллар уонна РФ КоАП 10.8 ыстатыатыгар олоһуран толору эспити сүтэллэр.

Р.А. СЫСОЛЯТИНА,

Чурапчы улууһун ветеринарнай инспектора.

Выборы – 2012

ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ ГОЛОСОВАНИЯ ПО ВЫБОРАМ ГЛАВ ПОСЕЛЕНИЙ

№ п/п	№ п/п	Наименование муниципального образования	Ф.И.О. кандидата	всего изб.	кол-во проголосовавших	% проголос.	число действ. бюл.	кол-во голосов	% голосов
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	1	Алагарский	Окочешников Ксенофонт Федорович	538	378	70,26%	4	136	35,98%
2	2		Попов Нургул Петрович					238	62,95%
3	1	Барашковский	Барашков Иннокентий Федорович	275	205	74,55%	1	132	64,39%
4	2		Пестрякова Светлана Семеновна					16	7,80%
5	3		Лыткин Трофим Михайлович					56	27,32%
6	1	Болотинский	Попов Николай Николаевич	435	329	75,63%	4	203	60,79%
7	2		Колесов Конфей Кимович					112	34,04%
8	3		Дьячковский Владимир Алексеевич					13	3,95%
9	1	Болупурский	Флегонтова Анна Николаевна	803	575	71,61%	8	236	41,04%
10	2		Николаев Илья Иванович					239	41,57%
11	3		Тоскина Татьяна Ивановна					1	0,17%
12	4		Константинов Василий Молатович					91	15,83%
13	1	Хатылгинский	Федоров Афанасий Павлович	530	428	80,75%	10	54	12,62%
14	2		Новгородов Никита Николаевич					12	2,80%
15	3		Ершов Василий Васильевич					46	10,75%
16	4		Агласова Ульяна Николаевна					147	34,35%
17	5		Чичилингов Илья Ильич					105	24,53%
18	6		Хоманова Екатерина Романовна					54	12,62%
19	1	Соловьевский	Савин Иосиф Васильевич	410	292	71,22%	2	24	8,22%
20	2		Брызгаев Иван Иванович					61	20,89%
21	3		Николаева Марфа Гаврильевна					90	30,82%
22	4		Корникова Мария Филипповна					115	39,38%
23	1	Мугудайский	Артемьев Егор Егорович	582	376	64,60%	16	100	26,60%
24	2		Пермяков Кузьма Иннокентьевич					260	69,15%
25	1	Омукунский	Ефремова Людмила Васильевна	794	533	67,13%	17	359	67,35%
26	2		Пудов Айан Дмитриевич					103	19,32%
27	4		Карпов Семен Васильевич					54	10,13%
28	1	Хадарский	Степанов Афанасий Афанасьевич	400	306	76,50%	1	225	73,53%
29	2		Давыдов Василий Иванович					80	25,14%
30	1	Холмогоровский	Дьячковский Дмитрий Дмитриевич	861	615	71,54%	15	239	38,80%
31	2		Толстоухов Илья Николаевич					67	10,88%
32	3		Новгородов Аил Прокопьевич					69	11,20%
33	4		Петров Симон Васильевич					226	36,69%
34	1	Чаньковский	Кириллин Николай Николаевич	409	316	77,26%	3	104	32,91%
35	2		Сивцев Прокопий Прокопьевич					22	6,96%
36	3		Адамова Татьяна Васильевна					138	43,67%
37	4		Филиппов Алексей Николаевич					49	15,51%
38	1	Чурапчинский	Саргыдаев Степан Анатольевич	5779	2480	42,91%	61	1889	76,17%
39	2		Дьячковский Данил Александрович					530	21,37%
итого по улусу				11816	6834	57,84%			

Сэргэх дьаһал

СТУДЕННАР СҮРЭХТЭННИЛЭР

Чурапчы – эдэр ыччат тогуоруһар, устудьуон аймах ум-сугуйар дойдута. Ол курдук, Россия үрдүнэн тыа сиригэр ханна да суох, Чурапчы улууһугар үрдүк, орто уонна анал үөрөх кыһалара араас идэлэргэ ыччаты илгэ-үөрөтө, үлэли-хамсыы олоһоллор.

Республикабыт кизин туттар спортсменнарын эрчийт, үөрөтөн таһаарар Чурапчытаагы государственной физической культуры уонна спорт институтта, билигин кэно ордук наадалаах техническай идэлэргэ уһулар Чурапчытаагы колледж уонна анал үөрөхтэһин кыһата – 14-с №-дээх профессиональной лицей устудьуоннара түмээн, алтынны 12 күнүгэр улуус дьаһалтатын ыччат отделын төрийэтигэр, маннайгы куурустар сүрэхтэһиннэрэ улуус кэногэр үрдүк таһымнаахтык ыйгылыһа. Күн бастагы анарыгар бастагы куурус устудьуоннара "Көрдөөх стартар" күрэххэ хамаанданан күөн көрүстүлэр. Бу күнү түмүктүүр дьоро кэно үөрүүлээх чааһыгар улуус дьаһалтатын баһылыгын социальнай бонпуруостарга солбуйааччы эл. М.Н. Савинна, ЧФКСИ ректора И.И. Готовцев, Чурапчытаагы колледж директорын бастагы солбуйааччыта Н.Е. Попов уонна Одьулууннаары 14 №-дээх профессиональной лицей директорын иитэр үлэргэ солбуйааччы Ч.М. Ксенофонтова, бэйэлэрин эбэтэр тылларын этигиринэн хамаандаларга эбэтэрэлээн туран, маньыгыс биригистэри туттарлаата. Салгы үөрөх кыһаларын устудьуоннара бэйэлэрин билиһиннэрдилэр, эбэтэр кэногэрэлээн туруордулар уонна түмүгэр маннайгы куурустар сүрэхтэһиннэр туран, "Кыһа студента" этилэр.

Бу түмүгү улуус эдэр ыччатын сомоволоһууга, биер санаанан салайтаран үлэлигэр, үөрөнөргө туһалаах буоларыгар эрэкэбит.

Наталья ПУХОВА

Хату көхөрүллүү 70 сылыгар

ЧУРАПЧЫЛАР МАХТАНАБЫТ

Оройуон сэргии элэниэ 17 тыһыынчага тутайалыр (16864 киһи) нэһилиэтин кэлээн сарылабыта 1943 сыл тохсунуу күнүн аэри оттуотунан, көһөрүллүү кэминнэн 1934 киһи хаалбыта. Оройуон 1940 сыллаахха 50191 ынах, сылты сүөһүлэрэ. Көһөрүллүү кэминтэн отчут көрдөрүүтүнэн хаалбыт колхозтара 13813 эрэ ынах, сылты сүөһү ордубута. Иккэ тыһыынча кэринэ олорор дьыа, үйдэр тухары мунууллубут араас тутуулар, хаһаайыстыбага туттуулар оноһуктар, дьыа тэриллэрэ хаһаайына суох түрөн хаалбыттара, ыһааһыбыттара, уруохалламыттара. Итичэр түмүктүн оройуон сайдыытын 30-40 сыл кэинигэ бырахпыттара.

Чурапчы көһөрүлүүтүн издэтигин, оройуонга ытыруунан остот алдыархайдах алдыаты-тыктын таба ойдоочу салалтааччылыгынан Михаил Ефимович Николаев буолар. БСК (6) II обкомун бюротун 1942 сыл атырдык ыйын 11 күнүгүэри 213 №-дээх уураарын сыһанан ааһы, 1991 сыл тохсунньу 29 күнүтэр партия рескомун бюротунан көтүрүлүүбүтэ. Бу уураары көтүтүрүлүүтэ билэ көһүү күүһүнэн Саха АССР Үрдүк Сэбиэтин өнөкчөхү председателэ М.Е. Николаев буолубута. Итинтүһүан көһөрүлүү бары боһуруостарыгар таһаарындаахтык үлэлээбит көһүлүүр бөлөх (инициативнай комиссия) председателэ А.Д. Захаров төһөрүлбөн бэлэстиири Мин көһөрүлүү музейыгар тарыйыһар. А.Д. Захаровка үгүстүн сылдьарым, ыйыталаһарым, сүбөлэтэрим. Ити кэмгэ партия Чурапчытааҕы райкомун секретарынан үлэлээбит көһүлүүр бөлөхү салайбыт А.С. Птицына ээни Михаил Ефимович комитут чорботон бэлэстиирхэ. Кини Уураах кытүлүрүмүтэр анаан матырыйаллары хомутууга, саха историйатын билэр "хара мана" буолубут көһөрүлүүтү үрүтүлүгэ араас кэмнэргэ сүбэ-амма биэрэн, күүс-көмө утан көмөлөһүтү республикабыт салаалтааччыларыттан Михаил Ефимовичи "Чурапчы алдыархайа" диэн 1993 сыллаахха тахсыбыт кинигэ аан тыһыгар бастакынан ааһыабыт. Онтон оройуонга көһөрүлүү содулуттан тахсыбыт социальнай - экономическай хоромньуну ааһыта уонна көмөлөһүүтэ 9 киһиттэн турар правительственай комиссия Саха АССР министрлэрин Сэбиэтин председателин солбуулааччы Р.К. Корякин председителлээх үлэлээбитэ. Бу комиссияга оройуон салалтатыттан Егор Афанасьевич Борисов көһөн үлэлээбитэ уонна батаныһааччы билэр буолан сүрүннээччи буолубута.

Комиссия Үлэтин
түмүгүнүн кулун тутар 17
күнүтөр 1991 жыл "Турапчы
оройуна 1941 - 1945 сс. Ая
дейду Улуу сариптин сыйла-
рылар көсөрүүттүн социаль-
дй экономикай сайдым-

Партия Килин Комитетын уонна Советскай правительство 1942 сыл тохсунньу 6 күнүгэр "Сибирь өрүстэригэр уонна Дальнай Востокка балыгы бултааһыны сайыннарар туһунан" уураастарын толорор сыаллаах Чурапчы 41 колхозун (5318 киһини) фронна аһаан, балык булдулар күүс өтүтүнэн хоту Кэбээйи, Эдьигээн, Булуҥ оройуоннарынан бэлэ-мэ суоһ көһөрүү туоһу да хоһоонно суоһ алдьархайдаах издээн этэ.

тыгар ыһыт материалнай
уона моральнай хөрөмүсү-
рүнн сорох отутун чулутар
түтүрүн туһунан Саха АССР
министрдарын Сэбиетин Уу-
раага тахсыбыта. Бу Уураах
алоххо кырыллылар Прези-
дент М.Е. Никольцев оруу хон-
дуруолта туһунан кылаанх
тыл ырдэбиллэри Саха АССР
министрдарын Сэбиетин очко-
тооду предсидателэ К.Е. Ива-
новотун тудар.

М.Е.Николаев, СР Үрдүкү Сэбиетин Президентумун председателини үлүшүн сыңаан атырдах ыйын 8 күнүтөр 1991 сыллаахха байытн элтигэр маанык бэллэтээн туһар: "Көһөрүлдүү - бу быһымак дьаһалларын тахсыбыт биэрэрэ оройуон адырхыйа буолбатах. Бу саха норуотун бүтүгүнүн үлүлүлүбүт трагедията. Бу быһиити норуоллук историктылар бээр хара страшиданан буолуоҕа. Онтон Е.А. Борисов Саха Республикатын Правительствотын председателин олорон, баһачын ыйын 19 күнүтөр 2008 сыллаахха маанык бэллэтэбитэ: "Ветераннар үлүлэрин түмүтэр обществанын ой - санаа түмүлүккн, көһөрүлдүү содулун, ону сырдатыы суопатын туһунан сөптөөх өйдөбүл үөсүөтэ. БСК (б) II Саха уобаластаары комитетин биорутун 1942 сыллаагы Уурааҕа сыһанан аарыллан, СССР рескомун биорутун Уурааһын 1991 сыл тохсунньу 29 күнүтөр көтүрүллэригэр улахан суопатын икки кийи быһаарыылаах куолаһа ыт-бытын бэллэтэхпийн баһарабын. Киниэтэртн биһрдэтэрэ оччолорго СССР оройуонаагы комитетин 1-кы сөкүрүтэрэ Е.М. Сылолатин этэ. Көһөрүлдүүнү сэрин комитэр фронтта баһыы бултуһаһыһып тэрилизэри уонна курааныһабыт оройуону быһаарыы ыһалтыбыт сөптөөх дьаһал этэ дьэччир суох буолбатахтар этэ. Геннадий Михайлович чакытылаах докумуоннарга олоҕурбут ыһынарарылаах тыһыһы-оһуһун, кууэтэх логикатынан бу дьаһал төрдүлүттэн сыһатын, сүткэн содуллаарын даһаастаан итэргиттэ. Илэс кийи М.Е. Николаев буолар. Кэли Россия сана суолу-икки көрдүрүт кэмиһин бу боппурдотка сирдэтэһиэ сыһыһаһан, улахан олобуу оһорбута. Ону эһиги, дойдуну дьоло, табакты өйдүрүх, сыһаһыһах тустаахсыт".

Көһөрүлүү ишвархайн 50 саян бэлтгэлийн республика үрдүнэ кинигэ илтэһилбэ. Хоту көһөрүлүү канцлеттэн араас ороһуонарга уонна куораттарга иһиллэн олохсубут дьонорбут Чураһчыга бөрүсүүллэр тэрилбита. Илгьар кэмнэри бэлтгээр кулгэсэр сүлдэһомын

көбөрүдүүлүгө сылдыбыттар кичи эре уйадыбыан курдук карах уулаах ахтыылары истей, кысыткы, кинилер кырдыктары тилек, оро куурбүттэрин көрө, салалта махталарын олус истинтик бэлэст иллэрин билэ, остоюла оролорутар уонна агарттарга көпсүр, көрдөрү музей баар буолуохтаагын түбүбүн санаа киирбита. Ол санаабын бастаан көдүлүүр бөлөх чыныктарын, кинилэрин салайбыт партия рейнмун секретара А.С. Птицынаны, Дюкууссай куорат көбөрүдүүлэрин түмсүүтүн салынааччыларыттан А.Н. Маедонна кытта үлэстийтим. Бары биһирээбиттэре, субалабыттарга. Салалта сыһанын абылтананыга кинилэр олохтох салалтаттан ураты республикаттан бастакынан бастакы Президенттот М.Е. Николаевы ааттыылара уонна олох чорботон балетчиллэра Афанасий Данилович көбөрүдүү боппуруостарын хара бастакыттан Михаил Ефимович дорингаж ойдообут уонна ойдообт кичибибт буулар уонна ону республика салалтата бары биллэллэрин, оон көпсүрэгэ киирин боппуруостары быһаартарыны көмөлөсүүдү бэлэстиптэра. Ити барыта мин музейи тэрийэр бадыбын бөрүрөгүтү уонна халкынаабыт санаага аралбыта.

Ойон 1992 сылтан Хатылы орто оскуолатын ийинан үлө-лүгүр оскуола музейин тэрийи-тин саралабылпыт. Оролор-тон музейга үлө-лүгүр курунуок тэриллэн, 1992- 1993 үрөхкө дөһүлүгүр куус өтүгүнэн Хоту көһөрүлүүгө сыйдыбыт джоннортон ахтыылары, хаар-тыскалары хоту ийдэ сыйды-быт маллары хомуйууну саралабылпыт. Ити сыл 2000 кэринэ суруктары тыннаах ордон сыйдыр көһөрүлүү кыттыылаахтарыгар мындаа-былпыт. Эрайи-муну көрүт джон харах уулаах ахтыыларга кэлгелээн барбыттарга. Били-тин музей балачча матырыяа-лалына 22 халыг тына тийи-либит паапкаларга 6500 - чөкө странидалаах 1000 - тан тахса джон ахтыылары, 12 улахан альбомнарга көһөрүлүүлөр хаартыскалра, 568 араас экс-понаттар, араас халыаттарга, сурунаалларга тахсыбыт көһөрүлүү туһунан 579 ыста-тыйаалар, көһөрүлүүтэ ананан тахсыбыт 14 киингэ ода, маты-рыяааллар мунуулуунулар.

Быйыл Президемиэт Егор Афанасьевич Борисов көмөтүгүн музей капиталнай охжомуно ыгытылан илгис ты-ыннын ыла. Музейбинин оро-аймах, ыгчат, кырдыгастар иттириһиргиллэр. Сылга 800-1000 курдук ийин сыйдан көрөн ааһар. Көһөрүлүү бо-пуруостарын Президент, үрдүк саалта ойүүр булан, араас тэрийинэр кудукхай-дык үчүгүйдик баралтар өбөгү.

1992 сэл атыгддаг хоё-
гар 193 көһөрүлдүү кытты-
лаактара шорбут сирдэрин
көрө, өнө алын хаалыт (2000
күртгө киһи) дьонноругар
өйдөбүннүк туруора, дойду-
ларын буорун, сибээки

дөрбөтүн уура Кабзэи, Эдигээн, Булун улуустарынан теплоходунан бастагы устуу-лара буолбута. Бары ороску-тун правительствотун уйумкута. Сүрдэх үтүгэй тэрээһиннэ-устуу этэ. Өрүс кытылыгы-гар туур олорбут сирдэр аайы-теплоход хас да чаас тохтоон, доһуан дьону таһан сирьы-тыһыарбыттара. Онтон Талах-таахха, Нагаараа, Бейһыта-ахха суорума суоһаммыт дьонноругар 50 сыл кэлигит-тин ойдобуннууктары дойдулары-гар бөлөмүөн арҕан туруор-таабыттара, дойдуларыныт-буурун куһуттара. Теплоход-ка киинэ көрөр, лекция истэр, мустар саалалааҕа. Оһио би-ири муштууга куораттан сылдьар АН Маед бари көһөрүллүү кыттыһылаахтарыгар анаан этии киллэрдэ. Киин бастаан, көһөрүллүү бари боһуруос-тарыгар, ол иһигэр бу устуу тэриллэһиттэр да М.Е. Нико-лаев үтүлэрин, көмүтүн кэп-сээн баран, Михаил Ефимо-вичка уонна Правительство-мактанан телеграммалары-ыһталлырға этии киллэрбитэ. Билиги дохсун ыгыс-тыаһынан уонна «ураа» халыһыан ыһыһыммыт.

[illegible]

Аны улусу киинэригэр тийдэхпит ахсын куус өттүнэн көһөрүллэн тийсэн олбут сүлүт чуралчылар кэриэстэригэр аһанан тутулу-бут пааматынньыктарга дой-дубут буорун, венектарбытын уурабыт. Ойдоһунуһктэр (па-аматынньыктар) Кэсэйи, Эдытээн киинэригэр уонна Булуҥ Күһүүрүтэр олохтоох-тор барахсаттар чачы да кыһанан-муһанан олус сиада-рай уонна улууһан оһоһуһа-ры республика биллэнилээх скулэсттордарынан, албах үп ороскуоттанынан кэрэйбэнкэ өлгөтөрбүттэрин сөрбүт, махтанабыл. Онтон олохтоох салааталарга, республикабыт сайааҥчыларыгар устууга сырыттахпыт ахсын ыстыка-былбыт диктээн иһэр.

Атырдах айыы 17
күнүтөр 1992 сыл
Куһуура
Чурапчы
көһөрүлүүтүтөр
анаан оһонулу-
буттаматыһы-
ык аһыһы-

тыгар олохтоох дьаһалта баһылыга Николай Николаевич Чемеэзон тыл элбигиэр бигир тутани чорботон балеттан-бита. Кини арыйах хонуу-таадыга Саха Республикаһын Президентэ Михаил Ефимович Николаев, хотугу улуустар са-лалталарын кытта суоо муһа-ах ылта сылдыан, ааһан кэлэ-пааматыһыһыга сүтүрүтээн, бырайыагынан, онуһуугун хайраан уонна Куһуур олохто-охторугар махтанан барбы-тыттан нэһилиэтинэ бүтүннүү өрө көтөҕүллэн олорорун иһитиннэрбитэ. Билигин, чу-ралчылар, ону иэтээт бары-чагына, президентигиэр өссө-түгүл махтана санаабыһыт.

Мин Михаил Ефимовичы үлэтин сыаналыыр, ырытар кыахым да, быраабым да суохун чуолкай ойдуубун. Кыра, боростуой үлэһит киһи киһи кытта хайтан алтыһыам бэрий? Ыраахтан эрэ көрөс тыл этэрин истэр, онно да суутук астынар суду кайым буоллаҕа. Ол эрэри Михаил Ефимовичы сахалар билбэҕэ киһи суора чуолкай. Мин эмээ ол сиэригэр, киһини одоҥ-одоҥ биллербин да, улаханык киэн туттар салайааччыым буолар. Урут-уруккуттан биллэҥэ дылы саха дьолутар үрдүк айыылартан ананан айылыбыт киһибит диин ойдубулум өссө чигээн иһэр. М.Е. Николаев президенттөр көмүгэр дьэ, тоһубука миин сахалар диний киэн тутта дорзонноохтук этиилэр тыһа кубулуйбута. Сахалар үгүсхутун үрдэбиксэ, сарыыһылы китирэбиксэ, харахтыһы китэбиксэ дылы буолбуттут. Олгон ой - санаа тобуллуута уларыһыла остуоруйда эр хонууларын курдук дыгдыһа түспүтэ дии саныыбын. Олгон бу киһи туһунан кыра кый ахтыбын. Чурагачи көһөрүлүүтэ сөпкө сыаналаларыгар сүткэн оруолун көмөтүн туһунан, киһи онорбут өгөтө ситэ сыаналаммакка сылдарынан, саатар үрдүккө да буолар бөлүөтөн ааһары суруйду.

Үөрэрим дигн, Михаил Ефимович көһөрүллүү бопсу-руостарыгар үтүкээннээх сайыланын билигин! Президе-ммит Егор Афанасьевич Борисов салгы сайылларар суолу тутуспутуттан. Байылыгы көһөрүллүү 70 сылпнан 32 квартиралаах таас дьыра көһөрүллүү кыттылыахтара кэирэн үөрэр-көтөр былаан-наахтар. Аны худуоһунуук Василий Николаевич Дьяч-ковскай сүүрэн-көтөн, байгэс бырайыактаан, дьаһайан онгорторбут мемориалыгар скульптор ЭИ. Пахомов чо-чуйбут соньуйан түрөр оло-ох дьахтара сагардыллан Бу-ратияга бронзалан кутулна сытдыр. Бу үчүгэйин! Михаил Ефимовичка уонна билигин Президемииттэр Егор Афа-насьевичка бары Чурапчы көһөрүлүүтүн кыттылыах-тарын ааттаргыттан баргы мах-талыбын тиздэбиг.

Дмитрий ЧЕЧЕБУТОВ,
координатор музейной
директора РСФСР оркула-
ларын үтүөлөх учуутала.
Чурапчы улуунун Хатыны
нашлагын Бөчүттөөх
ОЛОНТООР

